

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЛІДАРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF JOINT OBLIGATIONS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Красицька Л.В., д.ю.н., професор,
в. о. завідувача відділу науково-правових експертиз

Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України

У статті визначено, що цивільним законодавством України закріплено правову презумпцію частковості зобов'язання з множинністю осіб. Встановлено, що принципи європейського договірного (контрактного) права передбачають презумпцію солідарної відповідальності кількох боржників перед кредитором за одним контрактом, якщо контрактом або законом не передбачено інше. Доведено, що європейський досвід правового регулювання солідарних зобов'язань може бути запозичений Україною, оскільки закріплення презумпції солідарного зобов'язання на законодавчому рівні сприятиме більш ефективному захисту прав кредиторів, зокрема інвесторів, і створюватиме більш сприятливий інвестиційний клімат в Україні, що є вкрай важливим для повоєнної відбудови України.

Визначено, що за цивільним законодавством України солідарні зобов'язання виникають тільки у випадках, встановлених договором або актами цивільного законодавства. Зокрема ЦК України передбачено, що особи, які створюють юридичну особу, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до її державної реєстрації; у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя тощо.

Доведено, що особи, які спільно завдали шкоди іншим особам внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки, несуть солідарну відповідальність.

Обґрунтовано, що солідарні зобов'язання з відшкодування шкоди перед потерпілим виникають, якщо шкоду завдано спільними діями (бездіяльністю) співучасників при скоєнні кримінального правопорушення.

Піддано критиці висновок про солідарні зобов'язання подружжя за договором позики або кредитним договором, якщо договір укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, і майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Ключові слова: солідарні зобов'язання, євроінтеграційні процеси, часткові зобов'язання, солідарна відповідальність, делікти, договори, джерело підвищеної небезпеки, зобов'язання подружжя.

The author of the article has defined that the civil legislation of Ukraine enshrines the legal presumption of joint severality of bindings.

It has been established that the principles of European contractual (contract) law provide the presumption of joint and several liability of several debtors to the creditor under one contract, unless the contract or law provides otherwise. It has been proved that the European experience of legal regulation of joint obligations can be borrowed by Ukraine, since the establishment of the presumption of joint obligations at the legislative level will contribute to more effective protection of the rights of creditors, in particular investors, and will create more favorable investment climate in Ukraine, which is extremely important for post-war reconstruction of Ukraine.

It has been determined that joint obligations under the civil legislation of Ukraine arise only in cases established by contracts or acts of civil legislation. In particular, the Civil Code of Ukraine stipulates that persons starting a legal entity bear joint and several liability for obligations under its state registration; the debtor and the guarantor are liable to the creditor as joint and several debtors in case of debtor's violation of the obligation guaranteed by a bail-piece, unless supplementary (subsidiary) liability of the guarantor is established by the surety contract, etc.

It has been proved that persons, who jointly caused harm to other persons as a result of the interaction of sources of increased danger, are jointly and severally responsible.

It has been substantiated that joint obligations to compensate the victim's damage arise if the damage was caused by joint actions (omission to act) of accomplices while committing a criminal offense.

The author has criticized the conclusion on the joint obligations of spouses under the contract of debt or credit contract, if a contract was concluded by one of the spouses in the interests of a family, and the property received under the contract was used in the interests of the family.

Key words: joint obligations, European integration processes, severable bindings, joint and several liability, torts, contracts, source of increased danger, obligations of spouses.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження питання про солідарні зобов'язання обумовлена тим, що в доктрині приватного права, правозастосовній практиці ще виникає багато проблем щодо визначення часткових чи солідарних зобов'язань, які складаються в певних життєвих ситуаціях або у певних суб'єктів правовідносин, наприклад, при завданні шкоди внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки; при завданні шкоди кількома особами, які скоїли злочин; щодо боргових зобов'язань подружжя, щодо відповідальності кількох поручителів тощо.

На рівні Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. (далі – ЦК України) цивільні відносини, що виникають із зобов'язань з множинністю осіб, врегульовано досить ретельно. Зокрема стаття 541 ЦК України, що має назву «Солідарне зобов'язання», передбачає, що солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання [1]. Натомість

Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. [2] зовсім не містить положень щодо солідарних зобов'язань учасників сімейних правовідносин.

Стан дослідження проблеми. У науковій літературі солідарні зобов'язання були предметом дослідження таких науковців, як Г. Г. Гриценко [3], О. В. Жила [4], В. М. Слома [5; 6] та ін.

Євроінтеграційні процеси України обумовлюють необхідність адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis EC). У зв'язку з чим доцільним є з'ясування основних положень Принципів європейського контрактного права [7], Принципів європейського деліктного права [8], Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (2010) щодо солідарних зобов'язань [9].

Метою цього дослідження є визначення особливостей правового регулювання солідарних зобов'язань в контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі зобов'язання з множинністю осіб залежно від обсягу прав

та обов'язків кожного із співкредиторів або співборжників поділяються на: 1) часткові зобов'язання – зобов'язання, в яких кожний із боржників зобов'язаний виконати певну дію у певній частині; 2) солідарні зобов'язання – зобов'язання, коли кожен із боржників повинен виконати зобов'язання повністю [10, с. 435].

Стаття 540 ЦК України закріплює правову презумпцію частковості зобов'язання з множинністю осіб: Якщо у зобов'язанні беруть участь кілька кредиторів або кілька боржників, кожний із кредиторів має право вимагати виконання, а кожний із боржників повинен виконати обов'язок у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства [1].

Аналіз зазначених вище положень надає підстави для висновку, що солідарні зобов'язання виникають тільки у випадках, встановлених договором або актами цивільного законодавства.

В юридичній літературі вже наголошувалося на необхідності зміни такого підходу і було запропоновано закріпити у ст. 540 ЦК України презумпцію солідарної відповідальності за зобов'язаннями суб'єктів підприємницької діяльності, враховуючи підвищений рівень їх відповідальності, а також було запропоновано встановити солідарну відповідальність спадкоємців за боргами спадкодавця в обсязі прийнятої спадщини, оскільки при подільності об'єкта зобов'язання становище кредитора не повинно ускладнюватися поділом майна серед спадкоємців, доповнивши ч. 1 ст. 1282 ЦК України [3, с. 6, 11].

Варто зазначити, що в статті 11.1.2 Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (2010) закріплено презумпцію солідарного зобов'язання: Якщо кілька боржників мають те ж саме зобов'язання перед кредитором, презюмується, що вони солідарно зобов'язані, якщо тільки обставини не вказують на інше [9].

Аналогічний підхід застосовується й в статті 10:102 Принципів європейського договірного (контрактного) права (PECL): Якщо кілька боржників зобов'язані здійснити одне й те ж саме виконання на користь кредитора за одним контрактом, вони несуть солідарну відповідальність, якщо контрактом або законом не передбачено інше. Солідарні зобов'язання також виникають, коли кілька осіб несуть відповідальність за одну й ту ж шкоду. Той факт, що боржники не несуть відповідальності на однакових умовах, не відкидає солідарності їх зобов'язань [7].

Вбачається, що цей європейський досвід правового регулювання солідарних зобов'язань може бути запозичений і Україною, оскільки закріплення презумпції солідарного зобов'язання на законодавчому рівні сприятиме більш ефективному захисту прав кредиторів, зокрема інвесторів, і створюватиме більш сприятливий інвестиційний клімат в Україні, що є вкрай важливим для повоєнної відбудови України.

Розглянемо підстави виникнення солідарних зобов'язань, які передбачені актами цивільного законодавства України, наприклад, ЦК України. Так, якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі (ч. 4 ст. 92 ЦК України); особи, які створюють юридичну особу, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до її державної реєстрації (абз. 1 ч. 4 ст. 96 ЦК України); у разі недостатності у повного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі учасники повного товариства солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення (ч. 1 ст. 124 ЦК України); у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки

не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя (ч. 1 ст. 554 ЦК України); особи, які за одним чи за декількома договорами поруки поручилися перед кредитором за виконання боржником одного і того самого зобов'язання, є солідарними боржниками і відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки (ч. 3 ст. 554 ЦК України); якщо набувачами в договорі довічного утримання (догляду) є кілька фізичних осіб, їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним (абз. 2 ч. 3 ст. 746 ЦК України); якщо наймачами житла є кілька осіб, їхні обов'язки за договором найму житла є солідарними (ч. 3 ст. 816 ЦК України); якщо договір простого товариства пов'язаний із здійсненням його учасниками підприємницької діяльності, учасники відповідають солідарно за всіма спільними зобов'язаннями незалежно від підстав їх виникнення (ч. 2 ст. 1138 ЦК України); особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим (ч. 1 ст. 1190 ЦК України) тощо [1].

Солідарні зобов'язання передбачені не тільки ЦК України, а й іншими актами цивільного законодавства України. Зокрема згідно з ч. 7 ст. 19 Закону України від 4 лютого 2021 р. № 1201-ІХ «Про фінансовий лізинг» лізингоодержувач та особа, яка отримала об'єкт фінансового лізингу від лізингоодержувача, несуть перед лізингодавцем солідарну відповідальність за зобов'язаннями щодо належного використання об'єкта фінансового лізингу, передбаченого відповідним договором фінансового лізингу, повернення об'єкта фінансового лізингу та оплати ремонту об'єкта фінансового лізингу або відшкодування витрат на його ремонт [11]. Відповідно до ст. 2 Закону України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників [12].

Становить науковий інтерес й питання солідарної відповідальності в деліктних зобов'язаннях в європейському праві. Стаття 9:101 Принципів європейського деліктного права передбачає, що відповідальність є солідарною у тому випадку, якщо встановлено, що всю шкоду або певну її частину завдано потерпілому двома або більше особами. Відповідальність солідарна, якщо: а) особа свідомо бере участь у завданні шкоди потерпілому або заохочує та підбурює до неї інших осіб; або б) одна особа своєю самостійною поведінкою або діями завдає шкоди потерпілому, і в той же час встановлено, що й інша особа також причетна до завдання тієї самої шкоди; в) особа несе відповідальність за шкоду, завдану їй працівником за тих обставин, за яких і працівник також підлягає відповідальності. За солідарної відповідальності заповнювачів шкоди, потерпілий може вимагати її повного відшкодування від будь-якого або кількох з них, за умови, що розмір повного відшкодування потерпілому не перевищуватиме всю суму завданої йому шкоди. Якщо немає розумного обґрунтування, що дозволяє визначити частку кожної з кількох осіб, які несуть відповідальність перед потерпілим за завдану йому шкоду, то поняття шкоди вважається ідентичним поняттю шкоди у сенсі параграфа 1 (б) цієї статті. Тому особа, яка стверджує, що завдана нею шкода не підпадає під поняття шкоди у сенсі параграфа 1 (б) цієї статті, має це довести. За наявності такого обґрунтування відповідальність носить частковий характер, тобто кожна особа відшкодовує потерпілому шкоду у розмірі, що відповідає визначеній для неї частці [8].

Згідно пункту 1 статті 9:102 Принципів європейського деліктного права солідарно відповідальна особа має право вимагати з кожної з інших осіб, які солідарно з нею відповідають перед потерпілим за ту ж саму спільно завдану шкоду, частку виплаченого нею відшкодування цьому потерпілому. Це право не торкається ні договорів між

ними, укладених з метою визначення розподілу збитків, ні приписів закону чи будь-якого іншого права на відшкодування в силу суброгації (*cessio legis*) або внаслідок безпідставного збагачення [8].

Особа, яка зобов'язана до часткового відшкодування шкоди, несе часткову відповідальність. Іншими словами, така особа згідно з цією статтею виконує своє зобов'язання щодо відшкодування шкоди пропорційно встановленій їй частці відповідальності. Однак у разі неможливості привести до виконання судові рішення про часткове відшкодування шкоди одним із заподіювачів цієї шкоди, його частка перерозподіляється між усіма іншими пропорційно частці відповідальності кожного (пункт 4 статті 9:102 Принципіів європейського деліктного права) [8].

Проаналізуємо деякі ситуації щодо виникнення солідарних зобов'язань за законодавством України і особливостей вирішення їх в правозастосовній діяльності.

Так, згідно з ч. 2 ст. 1188 ЦК України, якщо внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини. Стаття 1190 ЦК України визначає особливості відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами: Особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини. Отже, як бачимо, в ч. 2 ст. 1188 ЦК України не зазначається про солідарну відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди іншим особам внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки, хоча висновок про солідарну відповідальність можна зробити з урахуванням положень ст. 1190 ЦК України, але за умови, що шкоду було завдано кількома особами саме спільними діями або бездіяльністю [13, с. 55–56].

При цьому йдеться про те, що шкоду було завдано іншим особам спільними діями внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки. Так, у постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27 січня 2021 р. у справі № 180/115/18 зазначається, що у випадках завдання шкоди внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки іншим особам застосовуються правила частини другої статті 1188 ЦК України, згідно з якими, якщо внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини. У статті 1188 ЦК України об'єднано як відшкодування шкоди одній або іншій особі, так і відшкодування шкоди третім особам, особами, які спільно завдали шкоди внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки. При цьому, у першому випадку (частина перша статті 1188 ЦК України) йдеться про відшкодування шкоди особою/особі, вказаній у частині другій статті 1187 ЦК України, то у частині другій статті 1188 ЦК України мова йде про відшкодування особами, які спільно завдали шкоди внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки, шкоди третій особі, наприклад пасажиру. Третіми особами у розумінні частини другої статті 1188 ЦК України є будь-які особи, що не є володільцями джерел підвищеної небезпеки, які взаємодіють. До таких третіх осіб належать, зокрема пішоходи, пасажирів (у тому числі пасажирів взаємодіючих джерел підвищеної небезпеки). За приписами частини другої статті 1188 ЦК України перед пасажиром повинні нести відповідальність солідарно обидва водії незалежно від вини кожного з них [14].

Варто зазначити, що у випадку, якщо шкоду завдано спільними діями (бездіяльністю) співучасників при скоєнні кримінального правопорушення, то також виникають солідарні зобов'язання з відшкодування шкоди перед потерпілим. Так, в ухвалі Верховного Суду України від 15 вересня 2009 р. у справі № 5-2555км09 зазна-

чається, що апеляційний суд не врахував, що відповідно до роз'яснень, які містяться у п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1989 р. № 3 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна», солідарну відповідальність по відшкодуванню шкоди несуть особи, діяння яких були об'єднані спільним злочинним наміром, а заподіяна ними шкода стала наслідком їх спільних дій. При цьому є неприпустимим покладення солідарної відповідальності на осіб, яких хоча й притягнуто до кримінальної відповідальності в одній справі, але за самостійні злочини, не пов'язані спільним наміром, а так само на осіб, коли одних із них засуджено за корисливі злочини, наприклад за розкрадання, а других – за халатність, незважаючи на те, що дії останніх об'єктивно сприяли першим у вчиненні злочину [15].

Отже, для виникнення солідарних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої співучасниками при скоєнні кримінального правопорушення, важливо встановити спільність їх наміру щодо скоєння кримінального правопорушення спільними діями чи спільною бездіяльністю, в результаті чого було завдано шкоди потерпілій особі [13, с. 56–57].

Системний аналіз правозастосовної практики свідчить, що, вирішуючи спори про стягнення заборгованості за договором позики, про поділ спільного майна подружжя, до складу якого входять боргові зобов'язання подружжя за кредитним договором, тощо, усталеним в судовій практиці є підхід, за яким подружжя визнається солідарними боржниками, якщо договір (кредитний договір, договір позики) був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї за згодою другого з подружжя.

У той же час, Сімейний кодекс України не містить положень про солідарні зобов'язання подружжя. Висновок про солідарні зобов'язання подружжя зроблено судами на підставі положень СК України про те, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Так, у постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 6 червня 2018 р. у судовій справі № 712/6574/16-ц зазначається, що норма частини третьої статті 61 СК України кореспондує частині четвертій статті 65 СК України, яка передбачає, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. За таких обставин за нормами сімейного законодавства умовою належності того майна, яке одержане за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладення договору – інтереси сім'ї, а не власні, не пов'язані з сім'єю інтереси одного з подружжя. До складу майна, що підлягає поділу, входить загальне майно, наявне у подружжя на час розгляду справи, і те, що знаходиться у третіх осіб. Разом з тим, при поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї. Таким чином, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя. Якщо наявність боргових зобов'язань підтверджується відповідними засобами доказування, такі боргові зобов'язання повинні враховуватись при поділі майна подружжя. Отже, у подружжя, окрім права спільної сумісної власності на отримані грошові кошти та одержану за рахунок останніх квартиру, внаслідок укладення кредитних договорів, також виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники [16].

Вбачається, що досить критично можна ставитися до визнання подружжя солідарними боржниками за договором, укладеним одним із подружжя в інтересах сім'ї, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Не заперечуючи, що в цьому випадку виникають обов'язки і для другого з подружжя, варто зазначити, що ці обов'язки дружина і чоловік мають нести в рівних частинах, а не солідарно. Крім того, ще раз варто наголосити, що за цивільним законодавством України передбачено презумпцію часткового зобов'язання, а солідарне зобов'язання виникає у випадках, встановлених законом або договором. Отже, навіть якщо застосувати положення ЦК України до регулювання боргових зобов'язань подружжя субсидіарно з урахуванням положень ст. 8 СК України, то мова не йде в цих випадках про солідарні зобов'язання подружжя, а йдеться про виникнення часткових зобов'язань подружжя. Для виникнення солідарних зобов'язань подружжя необхідно внести зміни до СК України, що також викликає питання в їх доцільності та необхідності.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що за цивільним законодавством України діє правова пре-

зумпція частковості зобов'язання з множинністю осіб, солідарні зобов'язання виникають тільки у випадках, встановлених договором або актами цивільного законодавства.

Принципи європейського договірного (контрактного) права передбачають презумпцію солідарної відповідальності кількох боржників перед кредитором за одним контрактом, якщо контрактом або законом не передбачено інше. Такий європейський досвід правового регулювання солідарних зобов'язань може бути запозичений Україною, оскільки закріплення презумпції солідарного зобов'язання на законодавчому рівні сприятиме більш ефективному захисту прав кредиторів, зокрема інвесторів, і створюватиме більш сприятливий інвестиційний клімат в Україні, що є вкрай важливим для повоєнної відбудови України.

Удосконалення правового регулювання відносин щодо солідарних зобов'язань в контексті євроінтеграційних процесів в Україні сприятиме визначеності правових норм, передбачуваності судової практики та реалізації принципу верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
3. Гриценко Г. Г. Множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 21 с.
4. Жила О. В. Особливості регресної вимоги, що виникає у зв'язку із виконанням солідарних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2013. № 6–2. С. 63–66. URL: http://www.pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2013/6-2_2013~/15.pdf (дата звернення: 20.04.2023).
5. Слома В. М. Підстави виникнення солідарних зобов'язань. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 24. С. 100–102.
6. Слома В. М. Щодо питання про активну солідарну множинність у цивільно-правових зобов'язаннях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право*. 2018. Т. 1. Вип. 49. С. 152–154.
7. Principles of European Contract Law. URL: <https://www.lawanalytics.top/pages/pecl/plurality#p10-7> (Last accessed: 26.04.2023).
8. Principles of European Tort Law. URL: <http://www.egtl.org/PETLEnglish.html> (Last accessed: 26.04.2023).
9. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (2010). URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2010-Ukrainian-bl.pdf> (дата звернення: 22.04.2023).
10. Цивільне право України: загальна частина / за ред. професорів І. А. Бірюкова і Ю. О. Заїки. К. : Алерта, 2014. 510 с.
11. Про фінансовий лізинг : Закон України від 4 лютого 2021 р. № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
12. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
13. Красицька Л. В. Солідарні зобов'язання в приватному праві. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні*: матеріали Науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2022 р.). Харків, 2022. С. 54–59.
14. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27 січня 2021 р., судова справа № 180/115/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94666352> (дата звернення: 11.05.2023).
15. Ухвала Верховного Суду України від 15 вересня 2009 р., судова справа № 5-2555км09. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/4792779> (дата звернення: 11.05.2023).
16. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 6 червня 2018 р., судова справа № 712/6574/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74659915> (дата звернення: 11.05.2023).